

**DESCOPERIRI DIN AȘEZAREA
DE TIP SÂNTANA DE MUREȘ-ČERNJACHOV
DE LA ZAMCIOGI-VALEA TIȘOVEI
(COM. RĂDENI, R. STRĂȘENI, REPUBLICA MOLDOVA)**

Vlad VORNIC*, Larisa CIOBANU**, Sergiu TABUNCIC***

Key words: the Sântana de Mureș-Černjachov culture, Zamciogi-Valea Tișovei, the archeological site, the hole, pottery.

Localitatea Zamciogi (com. Rădeni, r. Strășeni, Rep. Moldova) este situată într-o zonă colinară din partea central-nord-estică a Podișului Central Moldovenesc, la distanța de circa 25 km NNV de or. Chișinău și aproximativ 10 km NE de or. Strășeni. Cu toate că se plasează într-o regiune ce a oferit condiții prielnice de trai pentru comunitățile umane din cele mai vechi timpuri, teritoriul satului Zamciogi a intrat în sfera investigațiilor arheologice de-abia în anul 2012, odată cu semnarea unei reprezentative așezări cu mai multe niveluri de locuire datând din eneolitic (mil. IV î.Hr.), Hallstattul timpuriu (sec. XII-X î.Hr.), epoca romană târzie (sec. IV d.Hr.) și evul mediu târziu (sec. XVI-XVII).

La fel ca și multe alte monumente arheologice, așezarea la care ne referim a fost descoperită accidental. La începutul lunii august 2012 Tudor Obadă, cercetător științific la Institutul de Zoologie al AȘM, ne-a prezentat spre examinare un consistent lot de materiale arheologice, constând din cioburi ceramice și resturi faunistice, unele dintre acestea din urmă cu semne de prelucrare. Majoritatea materialelor au fost adunate de către buldozeristul Mihail Cerlat în anii 2011 și 2012, pe parcursul lucrărilor de excavație a pământului pentru amenajarea unui iaz de acumulare a apei în *Valea Tișovei*.

Deplasându-ne imediat la Zamciogi¹, am procedat de îndată la o recunoaștere arheologică de suprafață, constatând că pe teritoriul afectat de lucrările de construcție a iazului și în zona adiacentă se găsește o întinsă stațiune cu urme de viețuire datând din diferite epoci, mai numeroase fiind cele aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjachov din vremea migrației goților (sec. IV d.Hr.).

Obiectivul arheologic în discuție se află la distanța de cca 3 km SSV de s. Zamciogi și cca 2,7 km V de com. Micăuți, la baza versantului nordic al unei văi, numite de localnici *Valea Tișovei*, prin care curge dinspre VSV spre ENE pârâul Tișova, un afluent de dreapta al râului Ichel (fig. 1). Dimensiunile aproximative ale sitului, evaluate pe baza răspândirii la suprafața solului a vestigiilor arheologice, sunt de 800x250 m. Subliniem însă că aceasta este aria estimativă a așezării datând din epoca romană târzie. Judecând după risipirea fragmentelor ceramice, așezările eneolitice și hallstattiană sunt mai mici: una ocupă partea vestică, iar alta – pe cea nord-vestică a sitului. Cât privește resturile arheologice din evul mediu târziu, ele au apărut sporadic, dar tot în zona vestică a sitului.

Trebuie precizat, de asemenea, că zona sudică a stațiunii, pe o lungime de peste 230 m și o lățime de cca 50 m, a fost distrusă iremediabil de lucrările de săpare a iazului, care la momentul deplasării noastre erau aproape terminate, rămânând nesăpată mai adânc doar o mică porțiune în capătul nord-vestic al bazinului proiectat, cu dimensiunile de cca 10x25 m. În pereții sudic și estic ai acestei mici platforme, din a cărei parte superioară (pe o adâncime de până la 1,6-1,8 m) solul

* Agenția Națională Arheologică, Chișinău, str. Mihai Eminescu, nr. 50, e-mail: vornic.vlad@yahoo.com

** Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM, Chișinău, bd. Ștefan cel Mare, nr. 1, e-mail: ciobanu.lora@yahoo.com

*** Institutul de Istorie al AȘM, Chișinău, str. 31 august 1989, nr. 82, e-mail: tabuncic2005@yahoo.com

¹ Pentru documentare la fața locului au mers Vlad Vornic și Sergiu Tabuncic, însoțiți de Lilian Carp, actualmente șef al cabinetului primarului mun. Chișinău, absolvent al Facultății de Istorie a Universității Pedagogice de Stat "Ion Creangă" din Chișinău și originar din s. Zamciogi.

fusese de asemenea excavat, s-au putut observa urmele a două complexe adâncite, iar în pământul scos cu excavatorul din capătul vestic al iazului s-a găsit un trunchi de copac cu semne de prelucrare și urme de trecere prin foc.

Avându-se în vedere importanța științifică deosebită a vestigiilor scoase la lumină, precum și împrejurarea că întreaga zonă afectată de lucrările de excavație se afla sub pericolul iminent al distrugerii, am solicitat sistarea temporară a activității pe șantierul de construcție în conformitate cu prevederile legislației privind protejarea patrimoniului arheologic și am procedat la efectuarea unor cercetări arheologice de salvare și de supraveghere².

Din cauza insuficienței mijloacelor financiare avute la dispoziție, săpăturile arheologice au avut un caracter restrâns, constând dintr-un sondaj cu dimensiunile de cca 6 x 9 m și orientarea NV-SE, executat pe suprafața platformei de pământ din capătul nord-vestic al iazului, unde ieșiseră la iveală două complexe adâncite în sol. De asemenea, a fost asigurată supravegherea arheologică a lucrărilor de amenajare a iazului, ce au continuat după intervențiile arheologice, efectuându-se și o cercetare de suprafață mai amănunțită pentru determinarea mai exactă a ariei și a caracteristicilor culturale ale sitului de pe *Valea Tișovei*.

După cum am menționat deja, la momentul începerii investigației solul din partea superioară a porțiunii de teren unde s-a trasat sondajul, până la adâncimea de cca 1,6-1,8 m, fusese scos cu excavatorul. Din această cauză, nu s-a putut determina exact stratigrafia verticală din acest sector al sitului. Totuși, s-a putut observa că în zona iazului, amenajat pe firul *Văii Tișovei*, sub solul arabil, gros de cca 0,3-0,4 m, se găsea un strat de pământ cenușiu-închis, omogen, cu grosimea ce varia între 2,2 m și 2,5 m, conținând materiale arheologice din eneolitic, epoca timpurie a fierului, perioada romană și evul mediu târziu. Foarte probabil, omogenitatea acestui sol a fost determinată de scurgerile de pământ de pe panta dealului, la baza căruia se află obiectivul arheologic ce ne interesează. Sub pământul cenușiu-închis urma un strat de sol brun, cu grosimea de cca 0,10-0,15 m, fără resturi arheologice. Lutul galben se găsea la adâncimea de cca 2,8-3,1 m de la nivelul actual de călcare al solului.

Deși porțiunea dezvelită a fost restrânsă, în cuprinsul săpăturii s-au identificat și cercetat patru complexe adâncite în sol datând din perioada romană târzie. Remarcăm, de asemenea, că de la suprafața solului, din stratul de depuneri arheologice și din complexele închise s-a recoltat o semnificativă colecție de ceramică, resturi faunistice și câteva obiecte de inventar lucrate din lemn, metal, lut și os, atribuite la patru epoci istorice diferite.

Cele mai vechi resturi de cultură materială semnalate în situl arheologic de la Zamciogi-*Valea Tișovei* aparțin culturii Cucuteni-Tripolie, faza AIV târzie, din epoca eneolitică (mil. IV î.Hr.), fiind reprezentate prin ceramică pictată specifică și un fragment de statueta antropomorfă. Al doilea orizont arheologic se atribuie culturii Chișinău-Corlăteni din Hallstattul timpuriu (sec. XII-X î.Hr.) și a fost documentat prin fragmente ceramice caracteristice. Tot prin cioburi de vase de lut, dar găsite într-un număr mult mai redus, este reprezentat și orizontul cultural-cronologic din evul mediu târziu (sec. XVI-XVII). Judecând după materialul descoperit până acum, reiese că locuirea medievală a fost de scurtă durată și nu s-a întins spre limita sudică stațiunii, în zona unde a fost executat sondajul.

Descoperirile cele mai importante de pe *Valea Tișovei* aparțin așezării de tip Sântana de Mureș-Černjachov din epoca romană târzie (sec. IV d.Hr.). Locuirii din această perioadă i se atribuie patru complexe adâncite, cu dimensiuni și destinații diferite, dintre care unul prevăzut cu o amenajare de lemn, precum și un relativ bogat inventar arheologic, cuprinzând o unealtă de lemn, o fibulă de bronz, trei „patine” de os, două fusaiole de lut, fragmente ceramice, oase de animale și lemn, ultimele două categorii de materiale fără sau cu urme de prelucrare.

Primele două complexe, notate cu nr. 1 și 2, au fost identificate în pereții de S și de E ai platformei de pământ unde s-a deschis săpătura, fiind distruse în parte de lucrările de excavație. Celelalte două gropi, care se întretăiau, au fost descoperite aproximativ pe mijlocul platformei, fiind surprinse pe fondul lutului viu, la adâncimea de cca 2,8-3,0 m de la suprafața actuală a solului.

---

² Investigațiile au fost sprijinite financiar de dl. Ion Chilianu, directorul SRL „Codru” și proprietar al iazului de la Zamciogi. La cercetările de teren au participat și arheologii Vasile Iarmulschi, Sergiu Popovici și Ion Ursu.

Este important de subliniat că toate gropile se aflau la o adâncime mare, de până la 3,8-4,6 m de la nivelul actual de călcare, sub oglinda apei freatice, inițial crezându-se chiar că una dintre ele (nr. 1) ar reprezenta o fântână.

Complexul 1 (fig. 2; pl. 3, 1), din care s-a păstrat doar jumătatea nordică, reprezenta o groapă de formă aproximativ circulară în plan, cu diametrul de cca 1,7 m, pereții puțin oblici, fundul ușor rotunjit și adâncimea de cca 4,5 m de la suprafața actuală a solului. În pământul de umplutură, de culoare cenușiu-închisă, s-au găsit câteva pietre mici, oase de animale și fragmente de vase lucrate la roată din pastă cenușie.

Complexul 2 (fig. 2; pl. 1; 2) a fost descoperit în colțul sud-estic al săpăturii, la cca 2,8 m spre NE de groapa 1, fiind parțial distrus de lucrările de excavație. Avea formă ovală în plan, cu diametrele de cca 3 x 3,6(?) m, pereții puternic înclinați, fundul drept, cu dimensiunile de cca 1,5 x 1,9 m, și adâncimea de cca 4,5 m de la nivelul actual de călcare a solului. În partea inferioară a gropii, pe latura nordică, s-a reperat o amenajare de lemn, reprezentând o bancă ce consta dintr-o scândură, cu dimensiunile de 0,12-0,28 x 1,48 m și grosimea de 0,05-0,10 m, fixată pe patru țaruși de lemn, înfipti în pământ. Înălțimea scaunului era de 0,6-0,65 m. Ținem să precizăm că scândura amenajării respective prezenta o perforație de formă rectangulară, cu dimensiunile de cca 0,06 x 0,08 m, în care era fixat unul dintre țaruși. În partea de S a complexului s-au identificat urmele unei alte structuri de lemn (patru țaruși înfipti în pământ și resturile a două scânduri sau bârne dispuse orizontal, paralel cu primul scaun), probabil de utilizare similară, distrusă în cea mai mare parte de lucrările de excavație a solului. Printre resturile acestei amenajări, pe latura ei sudică, spre fund, s-a găsit o unealtă (lopată?) de lemn (pl. 4). De asemenea, în umplutura și pe fundul gropii s-au mai aflat patru pari de lemn de la susținerea acoperișului, cu unul sau ambele capete ascuțite, un trunchi de copac destul de gros înfipt în pământ și mai multe nuiele și fragmente informe de lemn, cioburi de vase de lut lucrate la roată și cu mâna, oase de animale, precum și câteva bucăți mici de lut ars și pietre neprelucrate.

Complexul 3 (fig. 2; pl. 3, 2) a fost semnalat la V de complexul 2, în imediata lui apropiere, la doar 0,08-0,1 m distanță. Reprezenta o groapă de formă ovală în plan, cu dimensiunile de 1,7x2,4 m și orientarea N-S, pereții puțin oblici și fundul drept, ce avea la mijloc o mică alveolă de formă circulară, cu diametrul de cca 0,4 m. Adâncimea complexului era de 0,63 m de la nivelul identificării și de cca 3,7 m de la suprafața actuală a solului. Umplutura gropii consta din pământ cenușiu-închis amestecat cu puține resturi arheologice, pe fund semnalându-se un strat subțire de lut de culoare gălbui-vineție. În cuprinsul gropii s-au găsit o „patină” de os, câteva fragmente de vase ceramice lucrate la roată și cu mâna, resturi faunistice și o piatră de gresie neprelucrată. În partea de V, groapa respectivă era întretăiată de complexul 4.

Complexul 4 (fig. 2; pl. 3, 2) reprezenta o groapă de formă relativ circulară în plan, cu diametrul de cca 2 m, pereții puțin înclinați, fundul ușor rotunjit și adâncimea de cca 1,7 m de la nivelul sesizării și de aproximativ 4,5 m de la suprafața actuală a solului. În umplutura gropii, cu precădere în jumătatea ei inferioară, într-un mediu cu multă apă, s-au găsit două „patine” de os, fragmente ceramice, între care partea inferioară a unui vas lucrat la roată din pastă zgrunțuroasă și o toartă de amforă romană, resturi faunistice, o piatră de gresie și mai mult material lemnos fără urme de prelucrare (bețe, nuiele).

***

În ceea ce privește destinația complexelor descoperite la Zamciogi-*Valea Tișovei*, trei dintre acestea (nr. 1, 3 și 4) constituiau gropi gospodărești obișnuite, utilizate pentru păstrarea rezervelor de alimente sau, mai curând, pentru depozitarea resturilor menajere, găsindu-și analogii în toate așezările culturii Sântana de Mureș-Černjachov cercetate prin săpături. Descoperirea în cuprinsul complexului 4 a materialului lemnos, aflat în dezordine, împreună cu diferite resturi ceramice și faunistice, arată limpede că această groapă, cel puțin în răstimpul imediat premergător abandonării ei, a fost folosită ca loc de aruncare a deșeurilor.

Un interes aparte prezintă complexul cu amenajări de lemn (nr. 2), care, din câte cunoaștem, este deocamdată un unicat pentru întreaga cultură Sântana de Mureș-Černjachov. Fără a-i putea

preciza în stadiul actual de cercetare funcționalitatea (anexă gospodărească? atelier meșteșugăresc?), construcția la care ne referim, spre deosebire de gropile menajere, era prevăzută cu acoperiș, de la care au rămas stâlpii de susținere, și, presupunem, cu o intrare în trepte, amenajată pe latura sudică sau estică, distruse de lucrările de excavație.

***

Dintre materialele arheologice descoperite în așezarea antică de la Zamciogi-*Valea Tișovei* se evidențiază, în primul rând, unealta de lemn³ (pl. 4). Piesa respectivă reprezintă o lopată de forma unei vâsle, cu lungimea de 71 cm, mânerul circular în secțiune (cu diametrul de 2,5-3 cm și lungimea de 34 cm), și lama rectangulară, cu lungimea de 37 cm, lățimea de 8 cm și grosimea de 0,3-0,5 cm. La fel ca și scaunul de lemn din complexul 2, unealta în discuție constituie momentan o descoperire unică pentru arealul culturii Sântana de Mureș-Černjachov. De altfel, din câte cunoaștem, antichitățile la care ne referim se dovedesc a fi primele descoperiri de acest fel realizate în întreg spațiul sud-est-european rămas în afara granițelor Imperiului Roman, ceea ce evidențiază cât se poate de pregnant importanța și valoarea științifică a sitului arheologic de la Zamciogi-*Valea Tișovei*.

O lopată de lemn asemănătoare cu piesa noastră, dar de dimensiuni mai mari, a fost găsită întâmplător, împreună cu diferite alte obiecte de lemn, pe fundul unei mine de sare de la Valea Florilor (jud. Cluj), datată în a doua epocă a fierului (sec. V-I î.Hr.) sau, mai curând, în perioada târzie a epocii bronzului (sec. XV-XI î.Hr.)⁴. Menționăm în context că amprentele clare ale unor lopeți, cu lățimea de 6-7 cm, au fost surprinse la cel puțin unul dintre cuptoarele de olărie din epoca romană de la Pruteni⁵. Acest fapt ne face să presupunem că la amenajarea instalațiilor respective erau utilizate pe larg uneltele de lemn de tipul celei găsite la Zamciogi, unelte care, însă, din cauza perisabilității materialului din care au fost confecționate, nu s-au păstrat.

Printre vestigiile recuperate din așezarea de pe *Valea Tișovei* se numără și un trunchi de copac cu un capăt puțin ascuțit și semne de trecere prin foc, având lungimea de 2,75 m și grosimea de 0,17-0,20 m, scos din pământ cu excavatorul în procesul de săpare a iazului. Având în vedere faptul că provine din zona complexelor cercetate de noi, este de presupus că lemnul respectiv aparține tot orizontului cultural din vremea migrației goților.

Dintre piesele de inventar de mici dimensiuni, se remarcă o fibulă de bronz (fig. 3, 1, pl. 5, 1), găsită la suprafața solului. Piesa are corpul lucrat din bandă, fațetat, cu lungimea de 5,1 cm. Piciorul este întors pe dedesubt și înfășurat, fiind lățit în partea inferioară și decorat cu puncte și semicercuri incizate. Resortul și acul fibulei nu s-au păstrat. Judecând după resturile de oxidare de pe capul fibulei, axul resortului a fost executat din fier. Așa cum arată cercetările de până acum, fibulele cu piciorul înfășurat și lățit în partea inferioară se întâlnesc mai rar în complexele culturii Sântana de Mureș-Černjachov. Trebuie precizat însă că unele fibule cu piciorul lățit au resortul prelungit, cu spirala realizată din două sau trei bucăți de sârmă, iar altele – resortul scurt, lucrat dintr-o singură bucată de sârmă. Este interesant de menționat că un ornament incizat asemănător cu cel aplicat la piesa de la Zamciogi, dar nu identic, constând din cercuri concentrice, a fost atestat la două fibule cu resortul lung, dintre care una de bronz, iar alta de argint, descoperite în necropola de la Bârlad-*Valea Seacă*⁶. Cât privește cronologia, fibulele cu piciorul înfășurat și lățit se datează cu precădere la mijlocul și în a doua jumătate a sec. IV d.Hr.⁷.

Obiectele din os cuprind trei „patine” (dintre care una fragmentară), găsite în complexele 3 și 4 (fig. 3, 2-4; pl. 5, 3-5). Piesele, cu lungimea variind între 13 și 18 cm, au fost executate din oase de cal și prezintă suprafețele active mai mult sau mai puțin lustruite. Asemenea obiecte se cunosc și din

³ Din păcate, din cauza lipsei la Chișinău a specialiștilor în domeniu, deocamdată nu a putut fi determinată specia lemnului descoperit în situl arheologic de la Zamciogi.

⁴ V. Kavruk, *Olovo i sol' v Karpatskom bassejne* (cast' pervaja), în „Revista Arheologică”, vol. VII, nr. 1-2, Chișinău, 2011, p. 21-23, tab. 3, 4.

⁵ V. Vornic, N. Telnov, V. Bubulici, L. Ciobanu, *Pruteni. Un centru de olărie dacic din epoca romană (cercetările din anii 2001 și 2003)*, Chișinău, 2007, p. 48.

⁶ I. Ioniță, M. Mamalaucă, V. Vornic, *Antichitatea târzie în bazinul Prutului*, Bârlad, 2009, p. 57, nr. 266; 267.

⁷ A.K. Ambroz, *Fibuly juga evropejskoj časti SSSR*, în „Svod archeologičeskich istočnikov”, D 1-30, Moskova, 1966, p. 69.

descoperirile altor așezări de tip Sântana de Mureș, cum ar fi cele de la Budești⁸, Delacău⁹, Iași-Nicolina¹⁰ etc. În cuprinsul cimitirelor din această epocă „patine” de os, din câte știm, nu s-au semnalat. Cât privește funcționalitatea, cu toate că în literatura de specialitate piesele respective sunt numite „patine”, ele erau mai degrabă folosite la netezitul țesăturilor, decât ca mijloace de locomoție¹¹.

Două fusaiole de lut fragmentare întregesc repertoriul destul de sărac al obiectelor descoperite la Zamciogi. O piesă este de formă bitronconică, cu bazele concave (diametrul – 3 cm; înălțimea – 2,5 cm) (fig. 4, 1), iar alta – discoidală, fiind realizată din fundul inelar al unui vas ceramic lucrat la roată din pastă fină (diametrul – 6 cm; înălțimea – 0,6 cm) (fig. 4, 2). Primul obiect provine din stratul de cultură, iar al doilea a fost găsit la suprafața solului. Fusaiolele, la fel ca și greutatea de lut ars de la războiul de țesut vertical, sunt apariții deosebit de frecvente în aria culturii Sântana de Mureș-Černjachov. Ele nu lipsesc practic din nici una dintre așezările investigate prin săpături, dovedind importanța pe care o avea activitatea de prelucrare a fibrelor textile în cadrul acestor comunități de populații.

Deși aflate doar în stare fragmentară, recipientele ceramice au constituit principalul material arheologic recoltat din așezarea de la Zamciogi-Valea Tișovei. Având în vedere factura, compoziția pastei și tehnica de confecționare, ceramica de aici se împarte în patru categorii distincte: modelată cu mâna; lucrată la roată din pastă zgrunțuroasă; lucrată la roată din pastă fină și romană de import.

La fel ca și în alte așezări de tip Sântana de Mureș, ceramica modelată cu mâna apare într-o cantitate foarte redusă și în situl de la Zamciogi. Recipientele sunt lucrate dintr-o pastă grosolană, cu șamotă și alte impurități în textură, fiind arse neuniform, probabil pe vetre deschise sau în cuptoare simple de gospodărie. Repertoriul formelor acestor vase este limitat, deosebindu-se numai oale și strecurători.

Oalele sunt reprezentate prin câteva cioburi, dintre care se remarcă fragmentele de la un vas de dimensiuni mari (găsit pe fundul complexului 2), ce avea marginea înaltă evazată, corpul bombat, cu diametrul maxim în jumătatea superioară, și fundul plat (fig. 4, 5-6). Tot de la o oală-borcan, dar de dimensiuni mai mici, provine și un fragment din partea superioară a unui recipient cu marginea scundă, puțin evazată, și corpul, se pare, rotunjit, aflat în umplutura complexului 3 (fig. 4, 4).

Vasele-strecurători sunt și mai puține în situl de la Zamciogi. S-a descoperit doar un fragment din partea inferioară, prevăzută cu câteva găuri, de la un asemenea recipient, despre forma căruia nu putem spune nimic. Este modelat din pasta grosieră cu șamotă și nisip în compoziție, fiind ars oxidant, dar neuniform. Această formă ceramică apare extrem de rar în complexele culturii Sântana de Mureș. Un fragment de strecurătoare lucrată cu mâna, având fundul plat, cu câteva găuri, s-a mai semnalat într-o locuință de suprafață din așezarea înrudită de la Budești¹².

Cantitativ și tipologic, cel mai bine este reprezentată ceramica lucrată la roată din pastă fină. Forma foarte frecvent întâlnită în cadrul acestei categorii ceramice este castronul, care cuprinde mai multe tipuri și variante. Predomină numeric fragmentele ce provin de la castroane bitronconice cu diametrul maxim în partea superioară sau aproximativ la mijlocul înălțimii (fig. 5, 5, 10, 11; 6, 4, 20; 7, 12; 8, 5, 8). Alte tipuri de castroane atestate la Zamciogi sunt cele de formă generală tronconică, cu umerii ridicați și marginea puternic răsfrântă (fig. 6, 2; 7, 5; 14, 7) sau având partea superioară cilindrică (fig. 5, 13, 14; 6, 3; 8, 4) și castroanele cu trei torți (fig. 5, 1; 6, 1, 7, 1; 8, 6). O parte dintre castroane erau decorate pe umăr cu diferite motive lustruite (linii în zigzag sau vălurite) (fig. 8, 8), incizate – linii orizontale (fig. 8, 4) și/sau nervuri în relief (fig. 5, 11, 14; 8, 5, 6, 8).

O altă formă de vas specifică ceramicii fine din așezarea analizată este cana. Au fost descoperite mai multe fragmente de torți și margini, care provin de la recipiente de tipuri diferite. Unele căni aveau gâtul mai înalt și marginea răsfrântă, prevăzută cu șanțuire pentru capac (fig. 7, 4,

⁸ V. Vornic, *Așezarea și necropola de tip Sântana de Mureș-Černjachov de la Budești*, Chișinău, 2006, p. 190.

⁹ E.A. Rikman, *Černjachovskoe selišče Delakeu*, în „Materialy i issledovanija po arheologii”, 139, Moskova, 1967, p. 179, fig. 11, 1-3.

¹⁰ I. Ioniță, *Mărturiile milenare în vatra Iașilor*, în „Fortus. Un deceniu în universul muncii și creației tehnice românești”, Iași, 1986, p. 70.

¹¹ V. Vornic, *op. cit.*, p. 191.

¹² V. Vornic, *op. cit.*, p. 220, fig. 9, 8.

7), iar altele – gâtul scund sau chiar lipsă și buza îngroșată dreaptă (fig. 5, 2, 3). O mențiune aparte merită un fragment de cană cu gâtul cilindric înalt și larg, ornamentat cu fațete verticale delimitate în partea superioară de o nervură orizontală (fig. 5, 9). Torțile erau fie din bandă lată cu una sau două șanțuri longitudinale (fig. 5, 6, 15; 8, 10, 11, 13), fie circulare ori ovale în secțiune (fig. 5, 6; 7, 10; 8, 9).

Oalele din pastă fină apar rar. S-au identificat două fragmente provenind de la asemenea vase, ambele descoperite în stratul de cultură. Un recipient era de dimensiuni mici, cu corpul aproximativ sferoidal și marginea evazată, prevăzută cu șanțuire pe latura interioară pentru capac (fig. 7, 9), iar altul – de dimensiuni mai mari, cu corpul bombat, decorat pe umăr cu o nervură orizontală, și buza evazată, ușor îngroșată (fig. 8, 19).

Destul de bine este reprezentată și olăria lucrată la roată din pastă zgrunțuroasă. Ca și în alte așezări de tip Sântana de Mureș-Černjachov, forma cel mai des întâlnită în cadrul acestei specii ceramice este oala-borcan. După maniera de modelare a marginii, se pot deosebi câteva variante de oale, asupra cărora însă nu insistăm (fig. 6, 6, 7, 11-17; 9, 1-7, 9; 10, 3-7). Alte forme de ceramică zgrunțuroasă documentate sunt vasele de provizii (fig. 9, 8; 10, 1, 2, 8) și cămile cu o toartă sau amforetele (fig. 6, 5). Spre deosebire de vasele lucrate la roată din pasta fină, care, în absoluta lor majoritate, erau cu fundul inelar (fig. 6, 18, 19; 7, 13-25; 8, 12, 14-18, 9, 20), cele din pastă zgrunțuroasă aveau baza plată sau profilată, unele și concavată (fig. 9, 12-19, 22-23; fig. 10, 10-21).

Ceramica romană a fost utilizată într-o proporție mai redusă decât olăria lucrată la roată produsă pe plan local, constituind cca 10% din totalul cioburilor recuperate. Marea majoritate a fragmentelor provin de la amfore cu gâtul înalt și îngust, corpul piriform și fundul pe suport inelar, lucrate din pastă zgrunțuroasă de culoare alburie sau roz-gălbui (fig. 4, 10-12; 11, 1-14, 19-21). Așa cum bine se cunoaște, această grupă de amfore nu este omogenă, în cadrul ei existând mai multe tipuri și variante, care se încadrează cronologic diferit. Judecând după fragmentele mai caracteristice (în special funduri), unele amfore cu gâtul îngust de la Zamciogi reprezentau „tipul Tanais” (fig. 11, 19, 20), datat în general în sec. III d.Hr. și la începutul veacului următor, iar alte vase aparțineau „tipului Inkerman” (fig. 11, 21), cu datare la mijlocul și în a doua jumătate a sec. IV d.Hr.¹³. Câteva fragmente provin de la amfore lucrate din pastă roșiatică, decorate pe corp cu linii incizate (fig. 11, 17) sau caneluri orizontale (fig. 11, 18), tipul cărora este mai dificil de precizat.

Recipientele romane de uz comun sunt rare. Dispunem de un singur fragment caracteristic: un fund inelar aparținând, se pare, unui castron lucrat la roată din pasta fină cărămizie, cu fluturași de mică în compoziție, acoperit pe suprafața exterioară cu vopsea roșie (fig. 11, 16).

***

Alături de ceramică, o pondere importantă în cadrul inventarului arheologic descoperit în stațiunea de la Zamciogi-Valea Tișovei îl ocupă și materialul arheozoologic. În total, cu prilejul sondajului și a cercetării de suprafață au fost găsite peste 500 fragmente de oase de animale, dintre care cele mai multe aparțin orizontului cultural-cronologic Sântana de Mureș-Černjachov.

Potrivit determinărilor arheozoologice realizate de dr. Roman Croitor¹⁴, resturile faunistice de animale domestice predomină covârșitor, constituind peste 98% din întreg materialul osteologic recoltat. Prin prisma acestor date, rezultă clar că creșterea animalelor domestice era pentru locuitorii acestei așezări antice o ocupație de prim ordin.

Bovinele au fost cele mai numeroase, reprezentând cca 70% din totalul oaselor identificate. O trăsătură distinctivă a acestei specii de animale este talia lor relativ mică. Taurinele erau sacrificate la vârste diferite, iar creșterea lor în număr mai mare era cerută în primul rând de nevoile de hrană,

¹³ M.B. Ščukin, *Voprosy chronologii i nachodki amfor*, în „Sovetskaja archeologija”, 2, Moscova, 1968, p. 42; D. B. Šelov, *Uzkogorlye svetloglinjanye amfory pervych vekov našej ery*, în „Kratkie soobščeniia Instituta archeologii”, Moscova, 1978, p. 19-20; V. Vornic, *op. cit.*, p. 233.

¹⁴ Aducem sincere mulțumiri și pe această cale dlui dr. Roman Croitor pentru expertiza efectuată asupra materialului paleofaunistic descoperit în situl arheologic la Zamciogi-Valea Tișovei și pentru permisiunea de a publica, fie și succint, rezultatele acestei analize.

îmbrăcămintă și încălțăminte. Vitele mari cornute au fost folosite, probabil, și pentru tracțiune, în special la lucrările agricole.

Cabalinele reprezintă cca 18% din numărul fragmentelor osoase identificate, fiind crescute îndeosebi pentru călărie și tracțiune. Este interesant de consemnat că mai multe oase de cabalină, inclusiv o mandibulă, aparținând unei femele mature, au fost găsite în cuprinsul complexului 2. Amintim, în context, că tot din oase de cal au fost lucrate și așa-numitele „patine”, găsite în gropile 3 și 4. Având în vedere însă zona în care este situată așezarea de la Zamciogi – Podișul Central Moldovenesc, – numărul relativ mare al resturilor de cabaline surprinde. Pe de altă parte, menționăm că în așezarea sincronă înrudită de la Comrat, amplasată în stepa Bugeacului, cabalinele ocupă un procent și mai mare, de circa 29% din materialul osteologic descoperit¹⁵.

Ovicaprinele ocupă locul al treilea în cadrul speciilor domestice semnalate, cu 13,5% din totalul resturilor faunistice. Creșterea ovicaprinelor denotă diversitatea scopurilor utilitare ale acestei specii – lapte, carne, lână, piei.

Porcinele ocupă cca 4% din întreg materialul osteologic recuperat. Procentul scăzut pe care îl dețin dovedesc că suinele, care erau crescute atât pentru carne cât și pentru grăsime, nu constituiau totuși o specie de bază în alimentație.

Câinele, animal ce nu face parte din șeptel, este reprezentat prin câteva fragmente osoase rămase de la un singur individ.

Singura specie de animale sălbatice documentată arheologic în așezarea de la Zamciogi-*Valea Tișovei* este cerbul. Acesta este reprezentat printr-un fragment mare din partea frontal-parietală a craniului unui mascul, având coarnele tăiate (pl. 5, 2). Animalul, după toate probabilitățile, a fost vânat în sezonul de toamnă-iarnă, când coarnele lui erau pe deplin formate. Din aceste date estimative rezultă că vânătoarea avea o importanță foarte redusă în asigurarea resurselor alimentare ale comunității respective.

***

Având în vedere valoarea științifică deosebită a obiectivului arheologic de la Zamciogi-*Valea Tișovei*, se impune cercetarea lui sistematică. Evident, investigațiile viitoare vor permite clarificarea mai multor probleme importante ridicate de această stațiune arheologică. Cu siguranță, cercetarea ei prin săpături ample va oferi date mai concludente referitoare și la aspectul etnic al comunității antice, care a fost probabil una eterogenă, compusă din goți și daci, aflați în orbita de influență a civilizației romane.

De asemenea, prospecțiunile de suprafață amănunțite vor contribui la cunoașterea mai aprofundată a realităților istorico-arheologice din această microzonă dintre cursurile râurilor Bâc și Ichel, harta arheologică urmând să se completeze cu noi situri datate din epoci diferite.

DISCOVERY FROM ZAMCIOGI-VALEA TIȘOVEI (VILLAGE OF RĂDENI, STRĂȘENI DISTRICT, REPUBLIC OF MOLDOVA) DATING BACK TO SÂNTANA DE MUREȘ-ČERNEACHOV CULTURE

The article focuses on the archeological vestiges discovered on a site with several levels of inhabitation from Zamciogi-*Valea Tișovei* in 2012. Situated at about 3 km south-south west of the village of Zamciogi and at about 2,7 km west of Micăuți, at the spot called *Valea Tișovei*, this site was partially destroyed by the construction of a pond in 2011-2012.

The most important discoveries belong to the Sântana de Mureș-Černjachov culture dating back to the Late Roman period (4th century AD). A sounding, conducted in 2012, pointed out the existence of a cultural layer rich in archeological items and four holes with different dimensions and destination situated at a big depth, below the phreatic water.

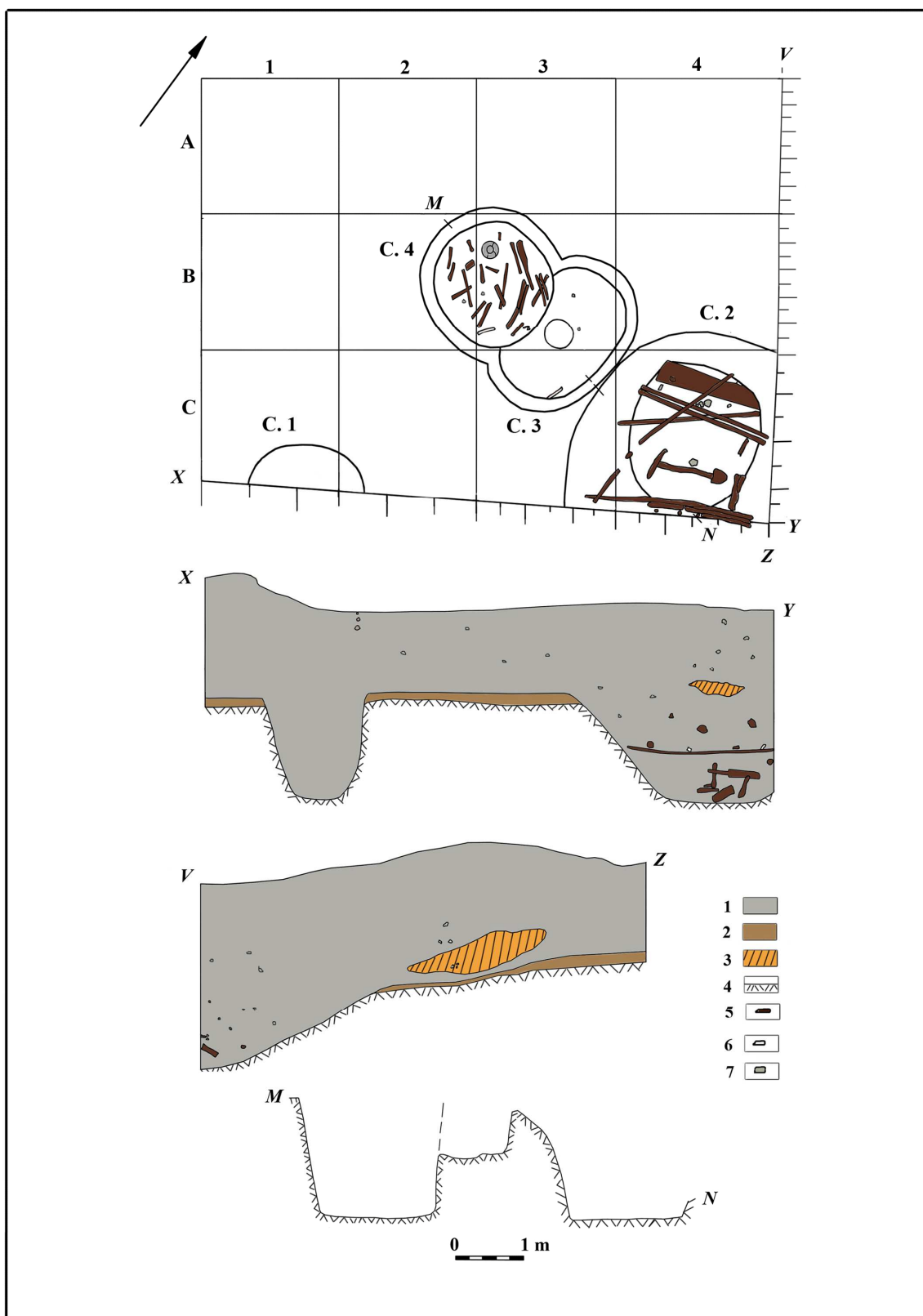
The authors of the research have found particularly interesting the hole No 2. It is oval, with oblique

---

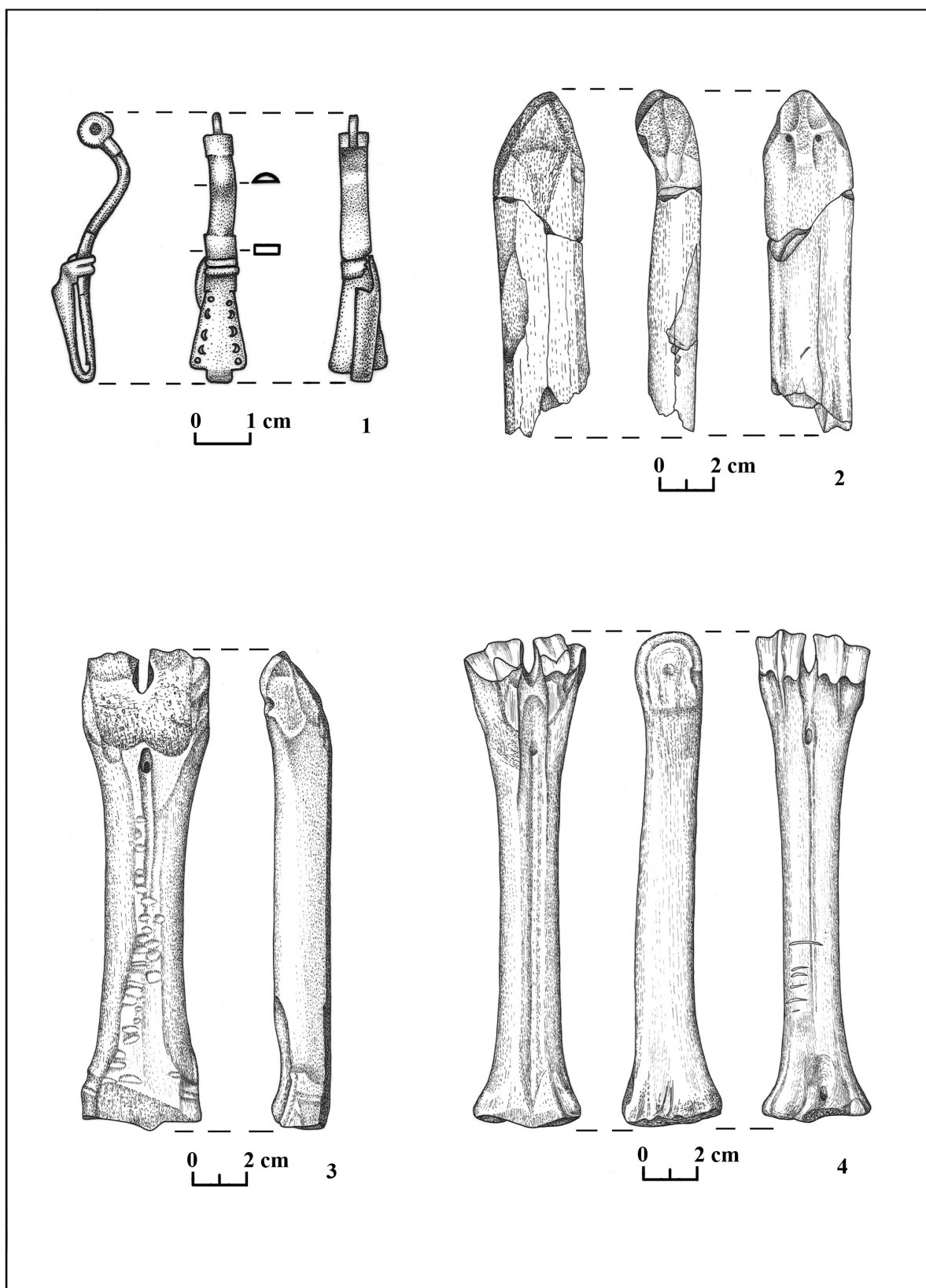
¹⁵ E.A. Rikman, Etničeskaja istorija Podnestrov'ja i privilegajuščego Podunav'ja v pervych vekach našej ery, Moscova, 1975, p. 143, tab. X.

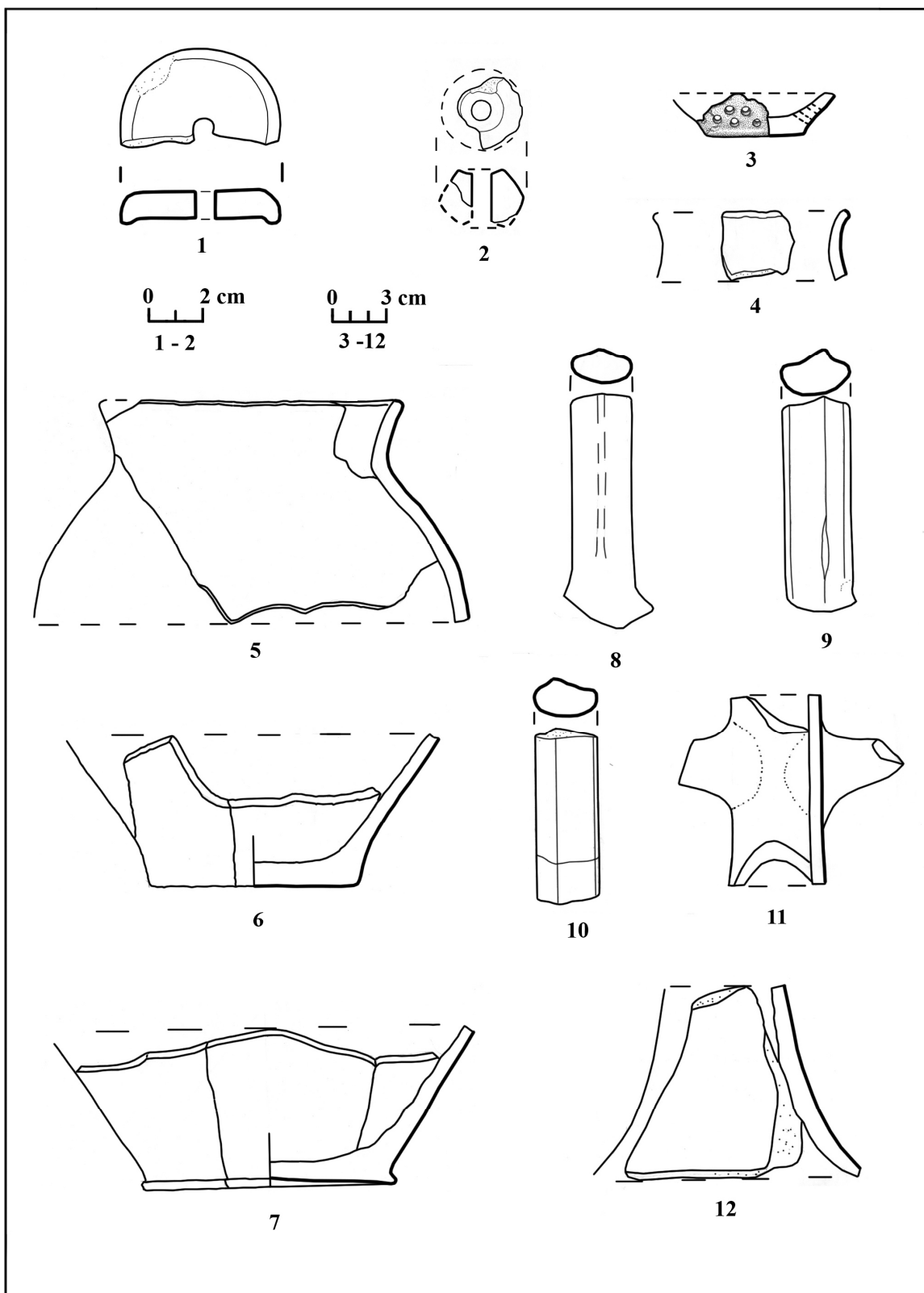

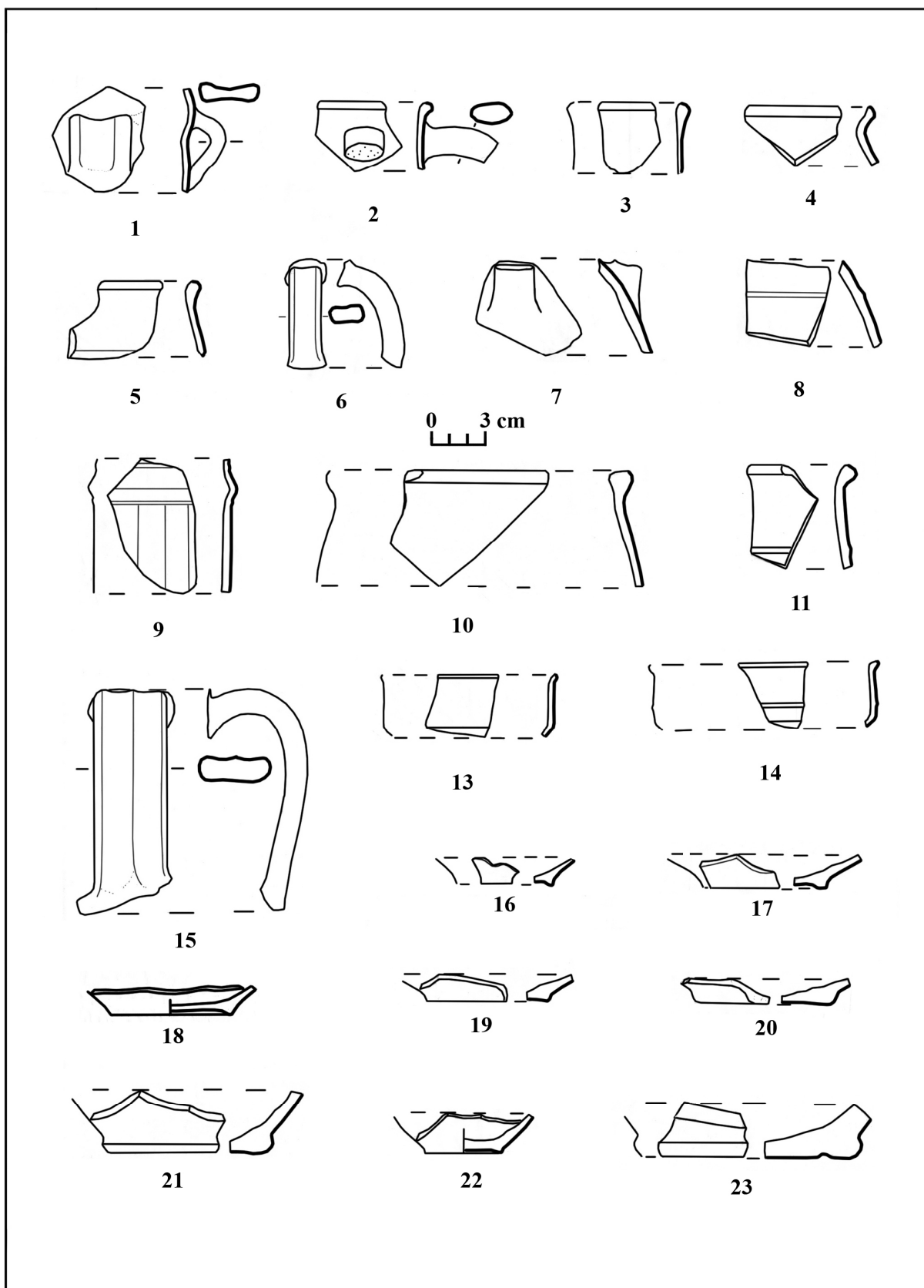
Fig. 2. Zamciogi-Valea Tișovei. Secțiunea I, plan și profile. 1- sol cenușiu-închis, 2 - lut umblat, 3 - sol brun-cafeniu, 4 - lut galben steril, 5 - lemn, 6 - oase, 7 - cioburi.

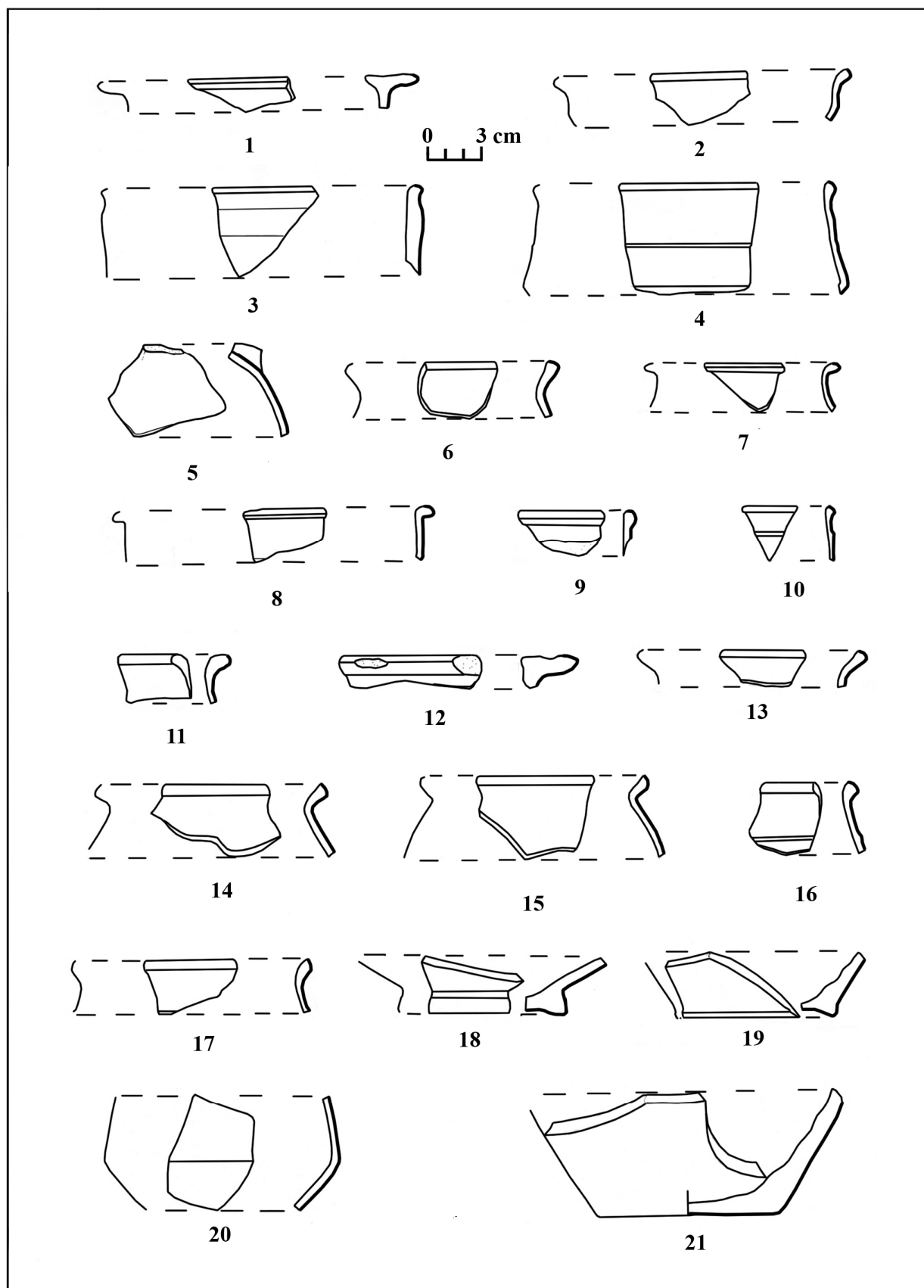
Fig. 3. Zamciogi-Valea Tișovei. Fibulă de bronz (1) și "patine" (2-4) de os descoperite la suprafața solului (1) și în complexele 3 (3) și 4 (2, 4)

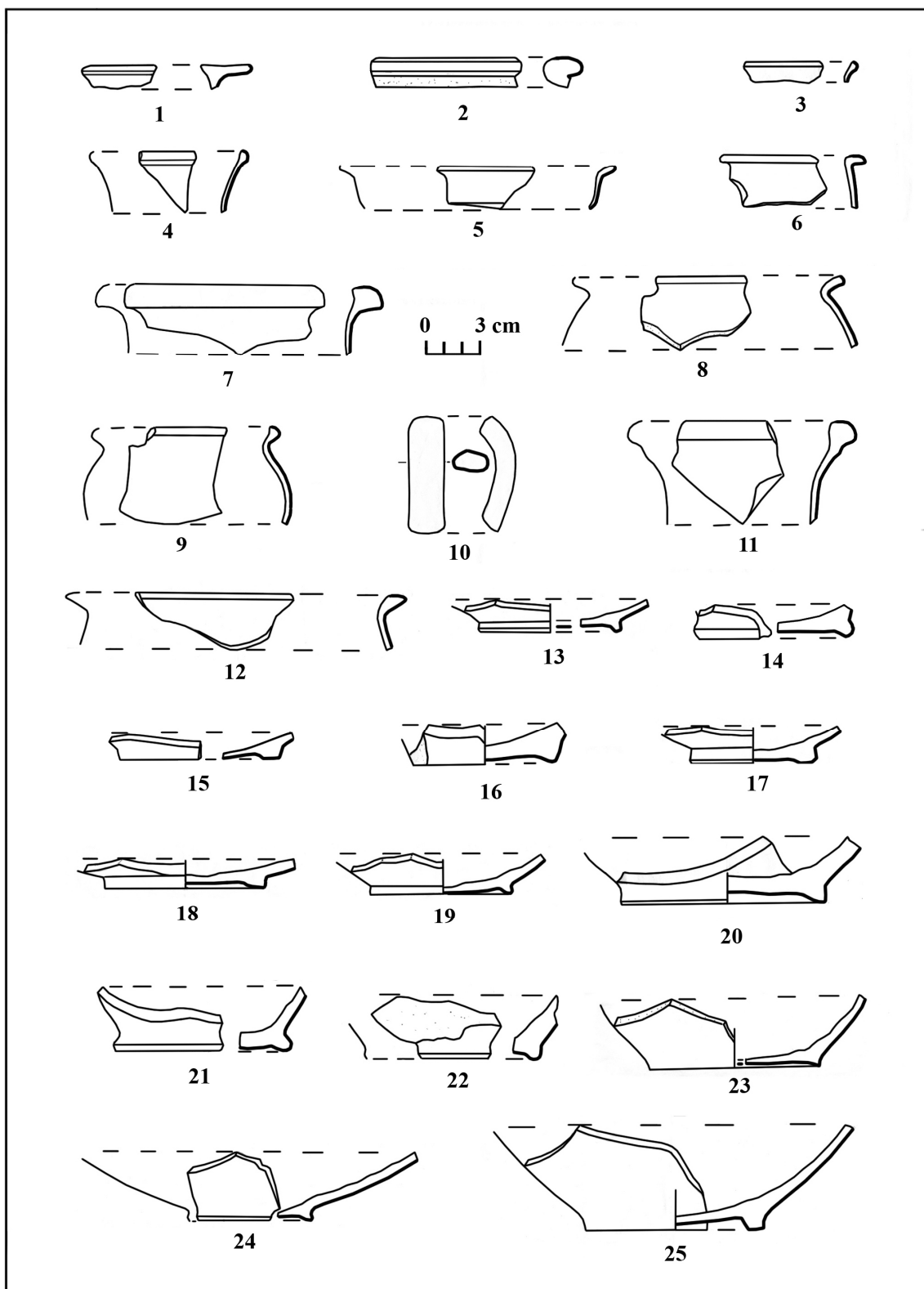
Fig. 4. Zamciogi-Valea Tișovei. Fusaiole de lut (1-2) și fragmente de vase ceramice lucrate cu mâna (3-5), la roată din pastă zgrunturoasă (7) și romană de import (5-11, 12) descoperite în complexe 2 (5, 6), 3 (4) și 4 (7, 9), stratul de cultură (1, 8, 10) și la suprafața solului (2, 3, 11, 12).

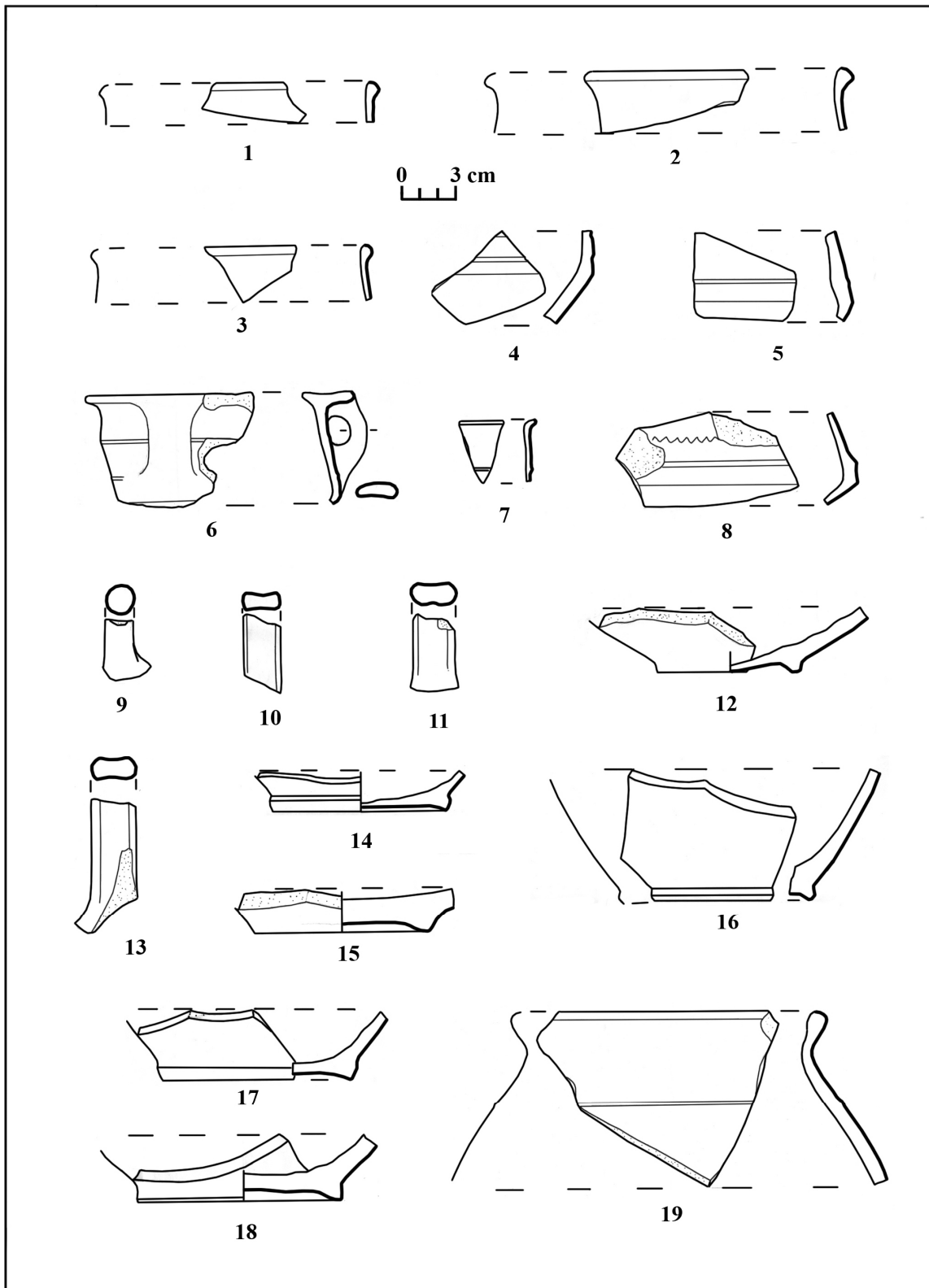
Fig. 5. Zamciogi-Valea Tișovei. Ceramică lucrată la roată din pastă fină descoperită în stratul de cultură (6, 7, 16, 18-22) și la suprafața solului (1-5, 8-15, 23).

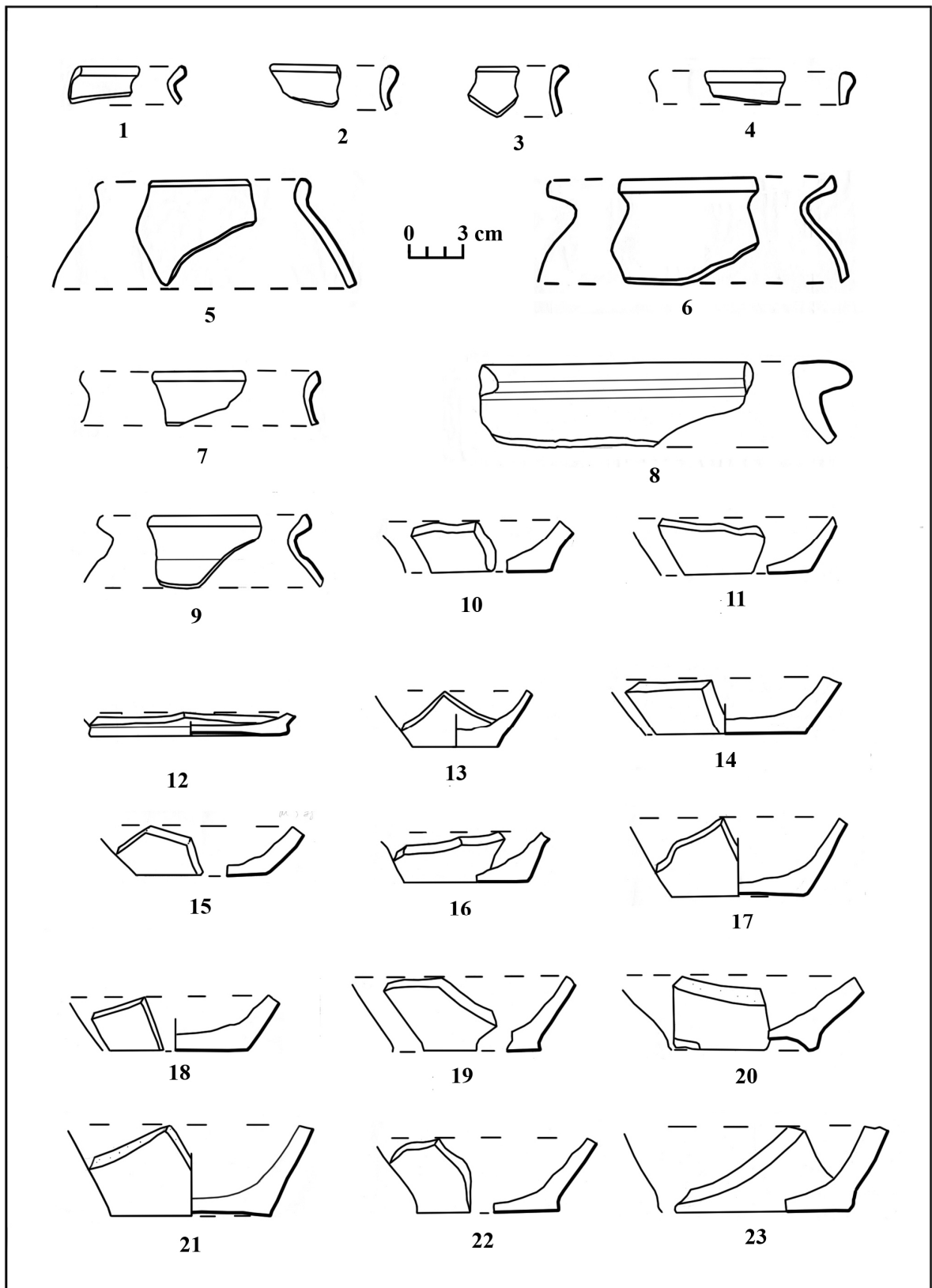
Fig. 6. Zamciogi-Valea Tișovei. Ceramică lucrată la roată din pastă fină (1-4, 8-10, 18-20) și zgrunțuroasă (5-7, 11-17, 21) descoperită în complexul 4 (3, 18), stratul arheologic (1, 2, 5, 8, 12, 13, 20) și la suprafața solului (4, 6, 7, 9, 11, 14-17, 19, 21).

Fig. 7. Zamciogi-Valea *Țișovei*. Ceramică lucrată la roată din pastă fină cenușie descoperită în complexul 4 (13, 17), stratul de cultură (1, 6-10, 14, 22-24) și la suprafața solului (2-5, 11, 12, 15, 20, 21, 23).

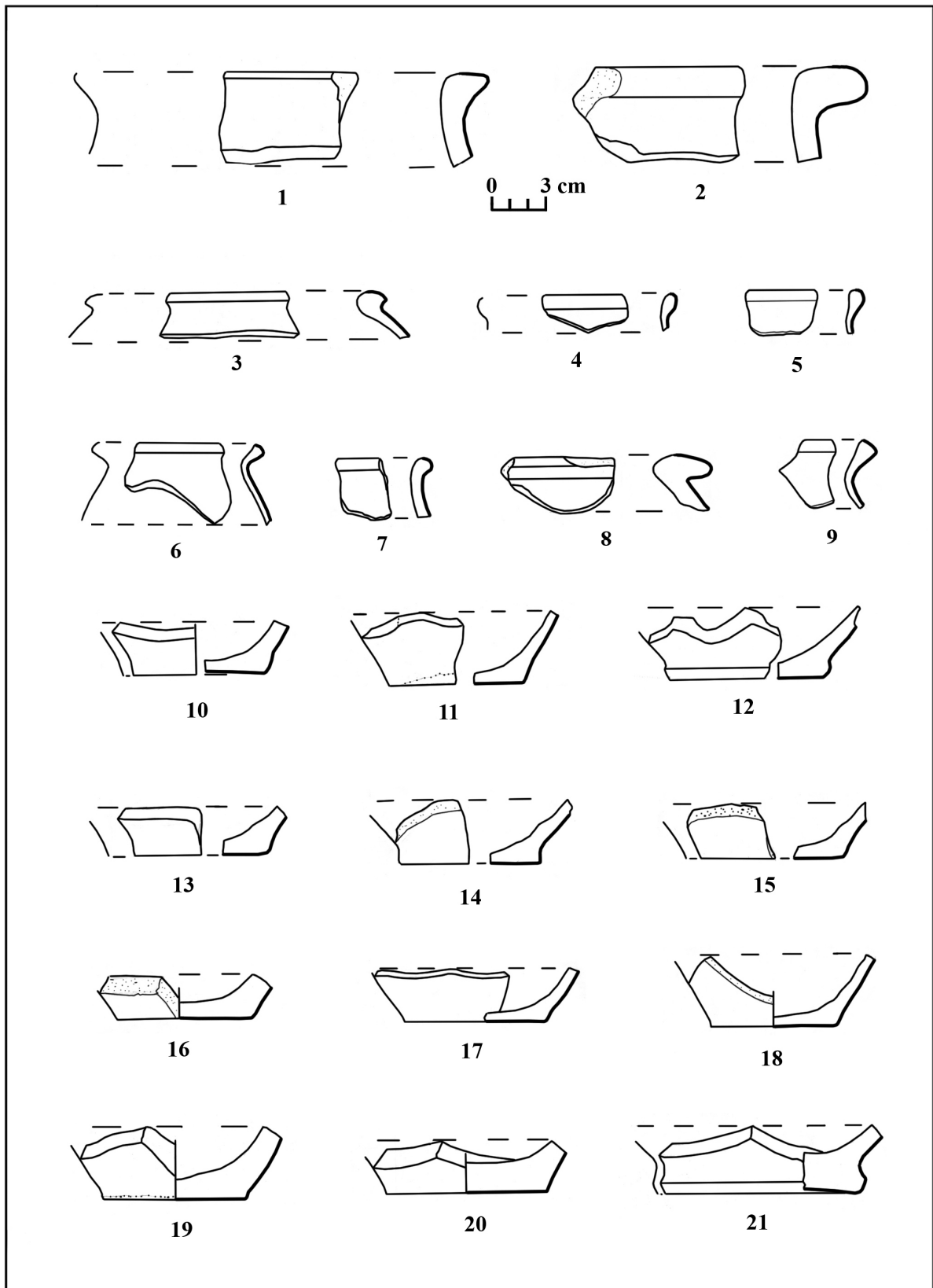

Fig. 8. Zamciogi-Valea Tișovei. Ceramică lucrată la roată din pastă fină cenușie descoperită în complexul 4 (1, 4, 5), strat (2, 3, 6-8, 10, 12, 14, 19) și la suprafața solului (9, 11, 13, 16-18).

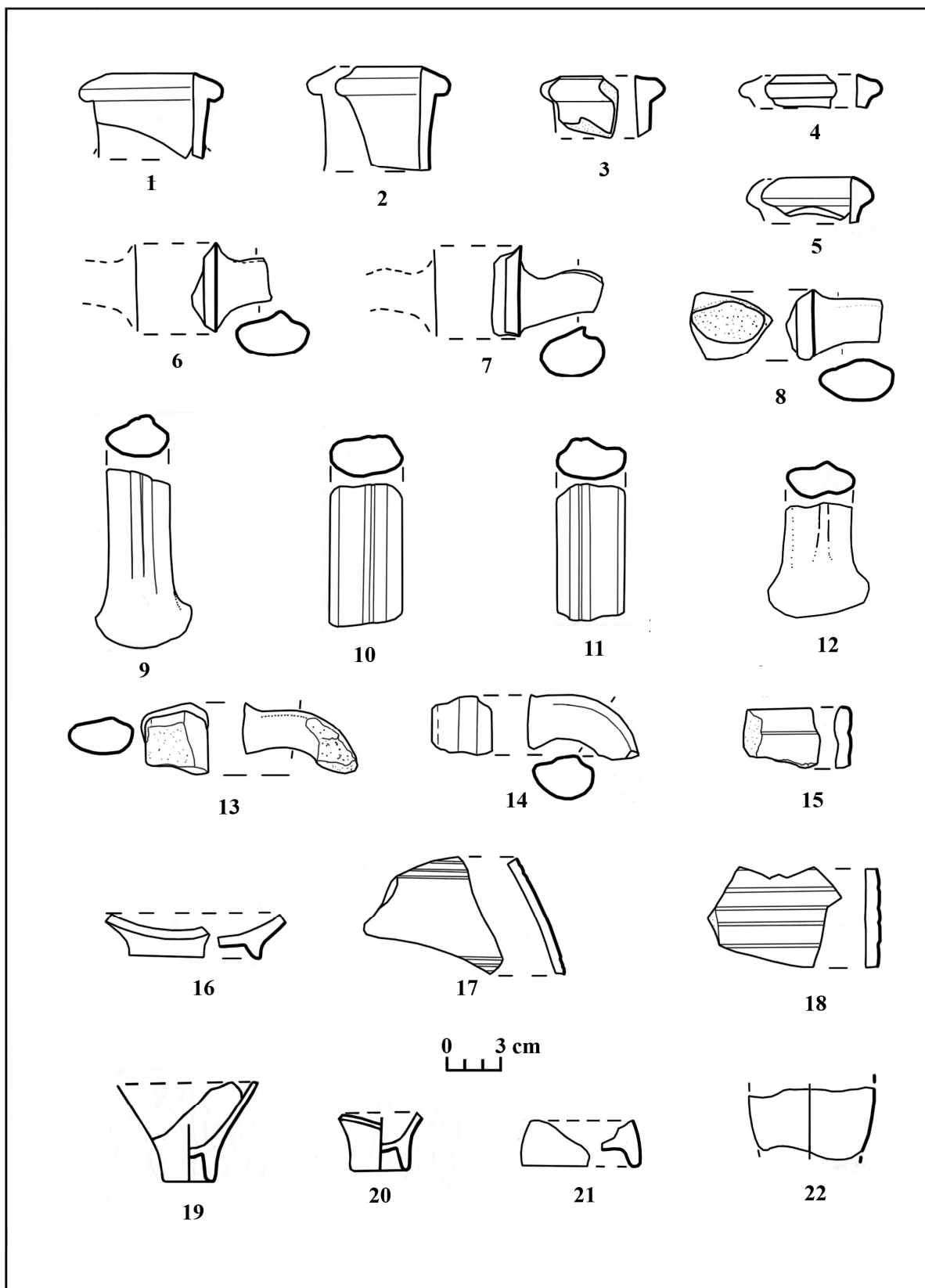

Fig. 9. Zamciogi-Valea Tişovei. Ceramică lucrată la roată din pastă cenuşie zgrunțuroasă descoperită în complexele 2 (14) și 3 (5), strat (1, 3, 6, 9, 13, 18) și la suprafață (2, 4, 7, 8, 10, 11, 15-17, 19-23).

Fig. 10. Zamciogi-Valea Tișovei. Ceramică lucrată la roată din pastă cenușie zgrunțuroasă găsită în complexele 2 (3, 6) și 4 (15), strat (4-14, 17, 21) și la suprafața solului (1, 2, 18-20).

Fig. 11. Zamciogi-Valea Tişovei. Ceramică romană de import descoperită în complexele 2 (1, 2, 5, 9, 12, 13, 19, 22) și 4 (4, 10, 15), strat (11, 14, 17, 21) și la suprafața solului (6-8, 16, 18, 20).

1

2

Pl. 1. Zamciogi-Valea Tisovei. Complexul 2. Vedere dinspre S (1) si E (2).

1

2

Pl. 2. Zamciogi-Valea Tișovei. Complexul 2. Vedere dinspre S asupra scaunului (1) și dinspre V (2).

Pl. 3. Zamciogi-Valea Tișovei. Complexul 1 (1) și complexele 3 și 4 (2).

0 5 cm

Pl. 4. Zamciogi-Valea Tișovei. Unealta de lemn *in situ* în complexul 2 (1) și după extragere (2).

Pl. 5. Zamciogi-Valea Tișovei. Fibulă de bronz (1), fragment de craniu de cerb cu coarnele tăiate (2) și „patine” de os (3-5), descoperite la suprafața solului (1-2) și în complexele 3 (4) și 4 (3, 5).